

Sygn. akt II USKP 174/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 marca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący)
SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)
SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z wniosku J. Z.
przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
o emeryturę rolniczą,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 24 marca 2022 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 28 listopada 2019 r., sygn. akt III AUa [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego decyzją z 4 kwietnia 2019 r. odmówił J. Z. prawa do emerytury rolniczej w oparciu o przepisy ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 266 ze zm.) z powodu braku wymaganego 25-letniego okresu podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Sąd Okręgowy w B. wyrokiem z dnia 12 września 2019 r. zmienił powyższą

decyzję i przyznał wnioskodawcy J. Z. prawo do emerytury rolniczej. Sąd Okręgowy do uznanego przez organ rentowy okresu ubezpieczenia rolniczego, wynoszącego 24 lata, 3 miesiące i 3 dni, doliczył okres 2 lat pobierania przez J. Z. okresowej renty rolniczej inwalidzkiej (od 31 maja 1999 r. do 30 czerwca 2001 r.), uznając, że jest to okres, za który nie było obowiązku opłacania składek w rozumieniu art. 6 pkt 14 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, powołując się na pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2017 r., II UK 367/16.

Sąd Apelacyjny w [...], wyrokiem z dnia 28 listopada 2019 r., zmienił zaskarżony przez organ rentowy wyrok Sądu Okręgowego i oddalił odwołanie.

Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że możliwość uwzględnienia w stażu emerytalnym okresu pobierania renty inwalidzkiej rolniczej, jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata, istniała w stanie prawnym obowiązującym do 2 maja 2004 r. Z tym dniem weszła w życie ustawa z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 873; dalej ustawa zmieniająca z dnia 2 kwietnia 2004 r.), która w art. 16, między innymi, skreśliła art. 20 ust. 1 pkt 3 umożliwiający zaliczenie do wymaganych okresów ubezpieczenia okresów pobierania renty inwalidzkiej rolniczej w wymiarze do 2 lat. Oznacza to, że od 2 maja 2004 r. nie jest prawnie możliwe uwzględnienie przy ustalaniu okresu ubezpieczenia koniecznego do nabycia prawa do emerytury rolniczej okresu pobierania renty rolniczej w wymiarze 2 lat. Wyjątek został określony w przepisach przejściowych, tj. art. 10 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., zgodnie z którym, w sprawach o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy rolniczej, zaistniałego przed wejściem w życie ustawy i o emeryturę rolniczą, wszczętych, a niezakończonych wydaniem decyzji przed dniem wejścia w życie ustawy, stosuje się przepisy dotychczasowe. Sąd Apelacyjny podkreślił, że z przepisu tego wynika, że przy wydawaniu decyzji ustalającej prawo do emerytury po 2 maja 2004 r. uwzględnia się pobieranie wcześniej renty rolniczej tylko wtedy, gdy wniosek o emeryturę rolniczą był złożony przed 2 maja 2004 r. J. Z. wniosek o emeryturę złożył 26 lutego 2019 r., zatem nie ma do niego zastosowania przepis art. 20 ust. 1 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu obowiązującym do 2 maja 2004 r. Skutkiem tego nie jest możliwe zaliczenie do okresu ubezpieczenia

wnioskodawcy, od którego zależy nabycie prawa do emerytury rolniczej, okresu pobierania renty rolniczej w wymiarze do 2 lat, a to oznacza, że J. Z. nie legitymuje się co najmniej 25-letnim okresem ubezpieczenia, koniecznym do przyznania emerytury rolniczej - zgodnie z art. 19 ust. 1 i art. 20 ust. 1 i 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Sąd Apelacyjny natomiast podzielił w całości stanowisko Sądu pierwszej instancji co do okresu od 1 kwietnia 1992 r. do 31 grudnia 1992 r., uznając, że nie może być on uwzględniony do ustalenia stażu emerytalnego wnioskodawcy, gdyż w tym okresie nie podlegał on ubezpieczeniu społecznemu rolników i nie opłacał składek. Z załączonych akt osobowych nadesłanych przez PZU Inspektorat w S., wynika, iż w okresie od 3 lutego 1992 r. do 31 października 1992 r. J. Z. był zatrudniony na podstawie umowy o pracę w wymiarze 1/6 etatu jako stały pośrednik ubezpieczeniowy. Niezależnie od tego, że w powyższym okresie nie były odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne rolników, to z mocy art. 20 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, w stosunku do osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r. przy ustalaniu prawa do emerytury rolniczej nie uwzględnia się okresów od których zależy prawo do emerytury, zgodnie z przepisami emerytalnymi.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku wnioskodawca zarzucił:

- naruszenie prawa materialnego, tj.: art. 6 pkt 14 w związku z art. 20 ust. 1 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (w wersji obowiązującej do dnia 1 maja 2004 r.), przez błędną wykładnię i przyjęcie, że okres pobierania okresowej renty rolniczej, w szczególności do 1 maja 2004 r. nie jest okresem podlegania ubezpieczeniu społecznemu jako okres, w którym nie istniał obowiązek opłacania składek;

- 1) art. 19 ust. 1 w związku z art. 20 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, przez błędną wykładnię a w konsekwencji uznanie, że:
 - a) można wyłączyć okresy ubezpieczenia rolnika bez wydawania decyzji administracyjnej przez organ rentowy a zatem *de facto* bez wiedzy i świadomości rolnika, dla którego rodzi to poważne skutki prawne w przyszłości,
 - b) pobieranie przez rolnika okresowej renty rolniczej przed 2 maja 2004 r. w

żadnym wypadku nie wlicza się do okresów ubezpieczenia rolniczego, chociażby rolnik ten bezpośrednio po ustaniu okresowej renty rolniczej uzyskał prawo do stałej renty rolniczej (stał się stale całkowicie niezdolny do pracy w gospodarstwie rolnym) a zatem nie miał prawnej i faktycznej możliwości kontynuowania opłacania składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe,

2) art. 10 ust. 2 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., przez jego błędną wykładnię i uznanie, że przepis ten należy interpretować zawężająco, bez rozważenia zasady demokratycznego państwa prawa i ochrony praw nabytych (art. 2 Konstytucji),

3) art. 20 ust. 3 w związku z art. 6 pkt. 14 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w związku z art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133), przez błędną wykładnię i uznanie, że wykonywanie czynności na podstawie umowy o pracę, z wynagrodzeniem w formie prowizyjnej, niższym niż minimalne wynagrodzenie, automatycznie wyklucza danego rolnika z systemu ubezpieczeń emerytalno-rentowych w KRUS, bez konieczności wydawania decyzji administracyjnej;

- naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 227 k.p.c. w związku z art. 232 w związku z art. 244 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., przez brak badania przez Sąd Apelacyjny, czy skarżący został wyłączony na mocy decyzji organu rentowego z okresów ubezpieczenia w okresie od 1 kwietnia 1992 r. do 31 grudnia 1992 r. oraz od 31 maja 1999 r. do 30 czerwca 2001 r. a zatem, czy miał świadomość, że okresy te nie będą mu wliczane do okresów, od których zależy prawo do emerytury rolniczej, co miało oczywisty wpływ na wynik sprawy, gdyż Sąd orzekł o prawie skarżącego do emerytury rolniczej bez brania pod uwagę zasady działania organów w oparciu i w granicach prawa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Należy na odnotować na wstępie, że Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 września 2017 r., II UK 367/16 (LEX nr 2390724) wyraził pogląd, że ponieważ w

okresie do 2 maja 2004 r. do wymaganego okresu podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu rolników (art. 21 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników), implikującego nabycie prawa do renty rolniczej, wliczało się okres pobierania renty rolniczej w wymiarze do 2 lat, dlatego okres pobierania takiej renty rolniczej w tym wymiarze może być obecnie uznany za okres podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, gdy nie istniał obowiązek opłacania składek w myśl tych przepisów (art. 6 pkt 14 wyżej wymienionej ustawy). Dla potrzeb tej sprawy (II UK 367/16) oznaczało to uznanie okresu pobierania renty rolniczej w wymiarze do 2 lat do uprawnień do renty rolniczej, do której prawo nabyte zostało po 1 maja 2004 r. Sąd Najwyższy w obecnym składzie nie podziela powyższego poglądu.

Konieczne jest przypomnienie, że zgodnie z art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu obowiązującym do 2 maja 2004 r., ubezpieczenie emerytalno-rentowe, któremu z mocy ustawy podlega rolnik i domownik rolnika, nie obejmowało osoby mającej ustalone prawo do emerytury albo renty; osoba taka nie mogła także zostać objęta tym ubezpieczeniem na wniosek. Zatem przed wejściem w życie ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r. obowiązywała zasada, że ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu (ani z mocy ustawy, ani na wniosek) nie podlegały osoby mające ustalone prawo do emerytury lub renty (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 2000 r., II UKN 334/99, OSNAPIUS 2001 nr 1, poz. 393; z dnia 28 listopada 2002 r., II UK 93/02, LEX nr 577471). Dopiero ustawa zmieniająca z dnia 2 kwietnia 2004 r. w art. 16 ust. 2 pkt 3 przewidywała objęcie ubezpieczeniem emerytalno-rentowym na wniosek osoby pobierającej rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy jako rentę okresową. Oznacza to, że wyłącznie okres pobierania renty rolniczej, w którym rolnik objęty był na swój wniosek ubezpieczeniem emerytalno-rentowym, stanowi okres podlegania ubezpieczeniu rolniczemu, od którego zależy nabycie prawa do renty rolniczej oraz wpływa na wysokość świadczenia (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 24 lipca 2009 r., I UZP 8/09, OSNP 2010 nr 5-6, poz. 73; uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2009 r., II UZP 8/09, OSNP 2010 nr 7-8, poz. 94 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2012 r., I UK 228/11, LEX nr 1169832). Tym samym

nieuprawnione jest stanowisko, że okres pobierania renty rolniczej w wymiarze do 2 lat przed 2 maja 2004 r. stanowi okres podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu, w którym, w myśl przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników, nie istniał obowiązek opłacania składek (art. 6 pkt 14 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). Takim okresem jest przykładowo okres zwolnienia przez naczelnika gminy od obowiązku opłacania składki, o którym mowa w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 28 marca 1983 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (Dz.U. Nr 2, poz. 10), wydanym na podstawie art. 9, art. 15 ust. 6 i 7, art. 19 ust. 4, art. 22 ust. 2, art. 43 ust. 3, art. 46, art. 58 ust. 2 i art. 61 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r., Nr 24, poz.133 ze zm.), także okres zwolnienia od opłacania składki określony w § 30 tego rozporządzenia oraz okres korzystania przez młodego rolnika z przewidzianego art. 40 ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140) ustawowego zwolnienia z obowiązku opłacania składki przez okres pierwszych 5 lat gospodarowania. Potwierdza to też art 6 pkt 11 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zgodnie z nim, przez ubezpieczenie emerytalno-rentowe rozumie się ubezpieczenie emerytalno-rentowe określone w ustawie (o ubezpieczeniu społecznym rolników). Ubezpieczenie to (emerytalno-rentowe) określa art. 16 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a z niego zawsze, od pierwotnego brzmienia ustawy przez kolejne nowelizacje, wynika zasada, że obowiązkowe ubezpieczenie nie dotyczy osoby, która ma ustalone prawo do emerytury albo renty. Nie można zatem uznać, że - od brzmienia pierwotnego do nowelizacji ustawą zmieniającą z dnia 2 kwietnia 2004 r. - istniał wyjątek od tej zasady, z którego wynikałoby, że okres pobierania renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata, był okresem ubezpieczenia emerytalno-rentowego (rozumianego jako ubezpieczenie społeczne rolników), w którym nie istniał obowiązek opłacania składek w myśl tych przepisów. Należy bowiem zwrócić uwagę na to, że w art. 19 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników mowa jest o okresie ubezpieczenia

emerytalno-rentowego (określonego w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników, czyli w jej art. 16 – zob. art. 6 pkt 11 tej ustawy). Natomiast w art. 20 ust. 1 tej ustawy mowa o innych okresach „wymaganych zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 pkt 2”, czyli okresach innych niż okres ubezpieczenia emerytalno-rentowego, „zaliczanych” do wymaganego stażu emerytalnego. Nie ma więc podstaw do utożsamiania okresu „pobierania renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata” z okresem ubezpieczenia emerytalno-rentowego, o którym mowa w art. 16 tej ustawy. Do 1 maja 2004 r. był to wyłącznie okres zaliczany do stażu emerytalnego, ale nie okres ubezpieczenia emerytalno-rentowego.

W konkluzji, nieuprawnione jest uznanie - w oparciu o art. 6 pkt 14 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników - omawianego okresu pobierania renty za okres ubezpieczenia emerytalno-rentowego, gdyż nie ma podstaw do takiej wykładni art. 16 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (w brzmieniu przed 2 maja 2004 r.), z której wynikałoby, że „okres pobierania renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata” jest okresem ubezpieczenia emerytalno-rentowego. Przeciwnie stanowisko, dopuszczające taką interpretację, stanowi niedopuszczalna wykładnię *contra legem* celem usunięcia luki aksjologicznej (pozornej) ze względu na przedstawioną w wyroku II UK 367/16 argumentację. Odwołano się w niej do zasady ochrony zaufania obywateli do Państwa i stanowionego przez nie prawa, wskazując, że wprowadzona nowelizacja z jednej strony pozbawiała rolnika praw do zaliczenia okresu pobierania renty do uprawnień rentowych, z drugiej natomiast rolnik - rencista w okresie do 1 maja 2004 r. nie miał możliwości zapłaty składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe, gdyż nie było takiej możliwości prawnej. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że „przyjęcie więc zasady, że obecnie zaliczeniu podlegają tylko okresy zapłaconych składek, w sytuacji, gdy rencista nie miał możliwości prawnej i faktycznej zapłaty tych składek, naruszałoby podstawowe pryncypia demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)”.

Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie zwracał uwagę w swoim orzecznictwie, że na treść zasady demokratycznego państwa prawnego, wyrażonej w art. 2 Konstytucji, składa się szereg zasad, które nie zostały wprowadzone ujęte *expressis*

verbis w tekście Konstytucji, ale które wynikają z istoty i z aksjologii demokratycznego państwa prawnego. Do zasad tych należy w szczególności zasada ochrony zaufania do państwa i do stanowionego przez nie prawa, z której z kolei wynika szereg dalszych zasad szczegółowych, m.in. zasada ochrony, poszanowania praw nabytych. U podstaw ochrony praw nabytych znajduje się dążenie do zapewnienia jednostce bezpieczeństwa prawnego i umożliwienia jej racjonalnego planowania przyszłych działań. Trybunał Konstytucyjny, precyzując zakres tego pojęcia, stwierdził, że objęte są nim zarówno prawa nabyte w drodze skonkretyzowanych decyzji, przyznających świadczenia, jak i prawa nabyte *in abstracto* zgodnie z ustawą przed zgłoszeniem wniosku o ich przyznanie. Natomiast w przypadku ekspektatyw praw podmiotowych ochrona ogranicza się do ekspektatyw maksymalnie ukształtowanych, tj. takich, które spełniają zasadniczo wszystkie przesłanki ustawowe nabycia prawa pod rządami danej ustawy (por. np. wyrok Trybunału konstytucyjnego z dnia 23 listopada 1998 r., SK 7/98, OTK 1998 nr 7, poz. 1997). Zatem zaufanie obywateli do państwa i prawa na etapie oczekiwania na nabycie prawa może być objęte działaniem zasady ochrony ekspektatywy maksymalnie ukształtowanej. Wymaga ona spełnienia przez obywateli wszystkich zasadniczych przesłanek nabycia danego prawa pod rządami dawnej ustawy oraz nienabycia prawa z uwagi na nagłą niemożliwą do przewidzenia zmianę tej ustawy (zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 kwietnia 1999 r., K 3/99, OTK 1999 nr 4, poz. 73; z dnia 17 stycznia 2001 r., K 5/00, OTK 2001 nr 1, poz. 2; z dnia 19 grudnia 2002 r., K 33/02, OTK-A 202 nr 7, poz. 97). Podkreślił to Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 marca 2011 r., III UK 83/10 (OSNP 2012 nr 7-8, poz. 99), w którym oceniana była inna zmiana legislacyjna ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, tj. nowelizacja wprowadzająca art. 20 ust. 3, który - w stosunku do osób urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. – wykluczył możliwość zaliczenia do okresów, od których zależy prawo do emerytury, okresów ubezpieczenia powszechnego. W konkluzji stwierdził, że nowe prawo może mieć zastosowanie, choćby warunki przyszłego świadczenia dla ubezpieczonego określało mniej korzystnie niż ustawa poprzednia, przypominając przy tym, że od 1 stycznia 1999 r. wprowadzono istotne zmiany powszechnego systemu emerytalno-rentowego, które wyrażają się między innymi w tym, że wobec

ubezpieczonych urodzonych po 31 grudnia 1948 r. zastąpiono system zdefiniowanego świadczenia systemem zdefiniowanej składki, od której ma zależeć wysokość przyszłego świadczenia. Ograniczono też znacznie możliwość uzyskania tzw. wcześniejszych emerytur. Za dopuszczalną zmianę uznano zniesienie emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem, chyba że warunki do jej przyznania zostały spełnione do 31 grudnia 1998 r. (orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 stycznia 2000 r., K 18/99, OTK 2000 nr 1, poz. 1).

W przypadku wnioskodawcy, urodzonego 28 czerwca 1953 r., który wiek emerytalny osiągnął 28 czerwca 2018 r., nie sposób uznać, aby w dniu 2 maja 2004 r. (data wejścia w życie ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r.) jego ekspektatywa prawa do emerytury była maksymalnie ukształtowana.

W tym kontekście podkreślić należy, że zgodnie z art. 10 pkt 2 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., w sprawach o przyznanie emerytury rolniczej - wszczętych, a niezakończonych wydaniem decyzji przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, stosuje się przepisy dotychczasowe. Przepis ten ma zasadniczą wadę, nie uwzględnia bowiem zasady, że prawo do świadczeń emerytalnych powstaje z chwilą ziszczenia się jego przesłanek, a decyzja organu rentowego przyznającego to prawo ma charakter deklaratoryjny. Artykuł art. 100 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 293 ze zm.), mający zastosowanie w niniejszej sprawie na mocy art. 52 ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, ustanawia generalną zasadę, zgodnie z którą prawo do świadczeń określonych w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa. Nabycie prawa do świadczenia następuje więc *ex lege* i co do zasady nie jest uzależnione ani od złożenia przez ubezpieczonego stosownego wniosku, ani też od ustalenia (potwierdzenia) tego prawa decyzją organu rentowego, która ma jedynie charakter deklaratoryjny, bowiem wniosek nie jest elementem konstrukcyjnym prawa do świadczeń (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2000 r., III ZP 29/00, OSNAPiUS 2001 nr 12, poz. 418). Rola wniosku o przyznanie świadczenia sprowadza się do wskazania stanu prawnego, według którego następuje jego rozpoznanie. Wniosek taki wedle ogólnej reguły podlega

bowiem rozpoznaniu na podstawie stanu prawnego obowiązującego w dacie jego wniesienia, chyba że z regulacji szczególnych lub intertemporalnych wynika, że mogą być stosowane inne zasady, z uwzględnieniem, że zmiany w przepisach ograniczające uprawnienia powstałe *ex lege* czy wprowadzające dodatkowe warunki nie mają wpływu na istnienie nabytego prawa (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2008 r., I UK 204/07, OSNP 2009 nr 7-8, poz. 106). Dlatego w omawianym przypadku decyduje data spełnienia się przesłanek prawa do emerytury i jeśli nastąpiło to przed 2 maja 2004 r., to zastosowanie muszą mieć korzystniejsze przepisy obowiązujące przed tą datą (z możliwością zaliczenia okresu pobierania renty rolniczej w wymiarze do 2 lat). Powołany przepis (art. 10 pkt 2 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r.) mógł mieć zatem znaczenie tylko w sytuacji złożenia wniosku o emeryturę rolniczą przed 2 maja 2004 r., gdy nabycie prawa do tego świadczenia *ex lege* powstało po tej dacie.

Dalej idąc, ochronie podlegają przy tym tylko prawa słusznie (sprawiedliwie) nabyte, zaś ekspektatywy tylko „usprawiedliwione i racjonalne” (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 lutego 1992 r., OTK 1992 nr 1, poz. 7). Ich ocena musi brać pod uwagę kryterium słuszności, związane z kryterium sprawiedliwości społecznej (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 lipca 2003 r. SK 42/01, OTK-A 2003 nr 6, poz. 63).

Zaliczanie (uprzednio) do stażu emerytalno-rentowego okresów pobierania renty okresowej ma odniesienie do przepisów, ale tylko rentowych, funkcjonujących w powszechnym systemie ubezpieczeń społecznych. Mianowicie, zgodnie z art. 58 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, do dziesięcioletniego okresu przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy nie wlicza się okresów pobierania renty z tytułu niezdolności do pracy, renty szkoleniowej lub renty rodzinnej. W związku z tym zaliczenie okresu pobierania renty rolniczej do wymaganego stażu oraz wyeliminowanie okresu pobierania renty z tytułu niezdolności do pracy z wymaganego stażu rentowego pełniło podobną funkcję – zapobiegało sytuacji, gdy okres pobierania renty mógł przesądzić o braku prawa do renty (za kolejny okres). Instytucja ta nie była znana natomiast w powszechnym systemie ubezpieczeń społecznych w zakresie uprawnień do emerytury. Zatem prawo do zaliczenia

okresu pobierania renty do uprawnień emerytalnych stanowiło przywilej, który, dodatkowo (przy emeryturze) nie mógł być uzasadniony celem zabezpieczenia rolnika przed utratą prawa do świadczenia. Należy bowiem zauważyć, że po wejściu w życie aktualnej ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników odpadł warunek przekazania gospodarstwa rolnego w celu nabycia uprawnień do renty rolniczej (art. 16 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin; jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.) i rolnik mógł uzupełnić wymagany staż emerytalny, prowadząc działalność rolniczą w oparciu o posiadane gospodarstwo rolne odpowiednio dłużej, przystępując przy tym do dobrowolnego ubezpieczenia społecznego, co było możliwe od 2 maja 2004 r., po to, aby uzupełnić staż emerytalny o okres dwóch lat w zamian za okres, który przestał być (od 2 maja 2004 r.) „zaliczany” do stażu emerytalnego.

Natomiast jeśli chodzi o rolnika, któremu przyznano rentę rolniczą stałą (co podkreśla skarżący, wywodząc, że z tego względu rolnik nie ma możliwości podlegania ubezpieczeniu na wniosek), to należy zauważyć, że nie jest on pozbawiony świadczenia z ubezpieczenia rolniczego, tyle tylko, że jest to renta, a nie emerytura, a w tym wypadku na brak wymaganego stażu emerytalnego nie składa się wyłącznie nieuwzględnienie „okresu pobierania renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata”, ale także okres pobierania renty stałej.

W rezultacie nie potwierdził się zarzut naruszenia art. 6 pkt 14 w związku z art. 20 ust. 1 pkt 3 oraz art. 19 ust. 1 w związku z art. 20 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a także art. 10 ust. 2 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r. Po pierwsze, „okres pobierania renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata” nie był okresem ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników, zatem nie było podstaw do wydawania decyzji o wyłączeniu z tego ubezpieczenia. Po drugie, skoro prawo do emerytury należy oceniać w dacie spełnienia się jej przesłanek, to skarżącemu do stażu emerytalnego nie można zaliczyć „okresu pobierania renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata”. Po trzecie, omawiana nowelizacja wyłączająca ze stażu emerytalnego „okres pobierania renty inwalidzkiej

rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata”, nastąpiła w momencie, gdy skarżący nie miał maksymalnie ukształtowanej ekspektatywy prawa do emerytury. Po czwarte, pozbawienie możliwości zaliczania „okresu pobierania renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata” do prawa do emerytury rolniczej należy osadzić w kontekście zniesienia nieusprawiedliwionego przywileju. Po piąte, gdyby skarżący bezpośrednio po rencie okresowej nie pobierał renty stałej, mógłby uzupełnić brakujący staż. Po szóste, skarżący ma zapewnione świadczenie z rolniczego ubezpieczenia społecznego. Po siódme, to okres pobierania renty stałej bezpośrednio po rencie okresowej jest aktualnie (od 2 maja 2004 r.) główną przyczyną nieposiadania wymaganego stażu emerytalnego ze względu na brak możliwości przystąpienia do dobrowolnego ubezpieczenia, a okres ten (pobierania renty stałej) nigdy nie był zaliczany do stażu emerytalnego.

Nie ma usprawiedliwionej podstawy także zarzut naruszenia art. 20 ust. 3 w związku z art. 6 pkt. 14 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w związku z art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin przez błędną wykładnię i uznanie, że wykonywanie czynności na podstawie umowy o pracę, z wynagrodzeniem w formie prowizyjnej, niższym niż minimalne wynagrodzenie, automatycznie wyklucza danego rolnika z systemu ubezpieczeń emerytalno-rentowych, bez konieczności wydawania decyzji administracyjnej. Po pierwsze, chodzi o okres od 1 kwietnia 1992 r. do 31 grudnia 1992 r., w związku z tym nie mają zastosowania przepisy ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, która została uchylona z dniem 1 stycznia 1990 r. Po drugie, w dacie spełnienia przez skarżącego przesłanki wieku emerytalnego nieopłacenie składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe wyklucza uwzględnienie takiego okresu do stażu emerytalnego (art. 16 ust. 14 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). W związku z tym, nawet biorąc pod uwagę pierwotne brzmienie art. 6 pkt 13 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, w którym wskazano, że ilekroć w ustawie mowa o osobie podlegającej innemu ubezpieczeniu społecznemu - rozumie się osobę będącą pracownikiem zatrudnionym w wymiarze czasu nie niższym niż połowa wymiaru obowiązującego w danym zawodzie albo objętą innymi przepisami o ubezpieczeniu społecznym lub

o zaopatrzeniu emerytalnym, nieopłacenie składek na obowiązkowe ubezpieczenie skutkuje niezaliczeniem tego okresu do stażu emerytalnego.

W kontekście tego ostatniego zarzutu, w którym podnosi się, że nie można wyłączyć okresów ubezpieczenia rolnika bez wydawania decyzji administracyjnej przez organ rentowy, należy przypomnieć, że, jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku dnia 16 marca 2005 r., I UK 195/04 (OSNP 2005 nr 21, poz. 3), obowiązek podlegania ubezpieczeniu społecznemu powstaje z mocy samej ustawy w przypadku zaistnienia określonych w niej warunków, zaś jego konsekwencją jest obowiązek opłacania składki. Oznacza to, iż co prawda rolniczy organ rentowy wydaje decyzje w sprawach podlegania ubezpieczeniu oraz ustania ubezpieczenia (art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników), jednakże decyzja taka nie ma charakteru konstytutywnego, lecz deklaratoryjny i jako taka nie rodzi stanu prawnego, a tylko stwierdza jego istnienie. W przypadku bowiem kiedy mamy do czynienia z obowiązkiem bądź prawem wynikającym wprost z ustawy (z mocy prawa), skutek prawny następuje z datą spełnienia się warunków ustalonych w tej ustawie, natomiast decyzja, jako akt konkretyzujący przedmiot i skierowana do indywidualnego adresata, ma charakter deklaratoryjny. Decyzje deklaratoryjne ustalają jedynie istnienie i zakres jakiegoś stosunku prawnego, który powstał wcześniej z mocy przepisów prawnych. Skutki prawne w tego typu sytuacjach powstają więc *ex tunc*, jako skutki ziszczenia się określonych w przepisach prawa warunków, a nie *ex nunc* jako skutki prawne decyzji deklaratoryjnej. Jest to podstawowa cecha różniąca decyzje deklaratoryjne od decyzji konstytutywnych, które same określają datę, od której następują skutki prawne. Decyzje deklaratoryjne mogą być zatem wydawane w każdym czasie, jako że nie kreują nowych stanów prawnych, a tylko stwierdzają ich istnienie.

W związku z przedstawionym stanowiskiem co do kwestii materialnoprawnych, nie mają uzasadnionej podstawy zarzuty naruszenia przepisów postępowania, które podkreślają brak ustaleń w zakresie, czy skarżący został wyłączony na mocy decyzji organu rentowego z okresów ubezpieczenia w okresie od 1 kwietnia 1992 r. do 31 grudnia 1992 r. oraz od 31 maja 1999 r. do 30 czerwca 2001 r.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.,
orzekł jak w sentencji.

a.s.